

НАСТАВНО - НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ПРЕГЛЕД И ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

*"СХВАТАЊЕ СПАСЕЊА КОД СИРИЈАКОФОНИХ АУТОРА IV ВЕКА ПРЕМА ДЕЛИМА
ЈАКОВА АФРААТА, СВЕТОГ ЈЕФРЕМА СИРИЈСКОГ И КЊИЗИ СТЕПЕНА"*

ДОКТОРАНДА БОШКА ЕРИЋА

На седници Наставно-научног већа Православног богословског факултета Универзитета у Београду, одржаној 16. 7. 2020. године, изабрани су чланови Комисије за преглед и оцену докторске дисертације Бошка Ерића, под насловом "СХВАТАЊЕ СПАСЕЊА КОД СИРИЈАКОФОНИХ АУТОРА IV ВЕКА ПРЕМА ДЕЛИМА ЈАКОВА АФРААТА, СВЕТОГ ЈЕФРЕМА СИРИЈСКОГ И КЊИЗИ СТЕПЕНА". После читања дисертације и међусобног консултовања, Комисија има част да Већу поднесе следећи Извештај.

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Кандидат Бошко Ерић рођен је 28. марта 1986. године у Сплиту. Основну школу похађа и завршава у Зворнику, затим уписује богословију „Свети Јован Златоусти“ у Крагујевцу коју завршава 2005. године. Исте године уписује Православни богословски факултет Универзитета у Београду, где је и дипломирао 2010. године. Затим одлази на постдипломску специјализацију у Швајцарску на Универзитет у Фрибургу, Институт за постдипломске студије Васељенске патријаршије у Шамбезију и на Универзитет у Женеви коју завршава 2012. Годину дана је провео на Католичком институту у Паризу где је између осталог похађао курс првог нивоа сиријског језика и курс презентација семитских језика, а други ниво сиријског језика је похађао на Академији старих језика Универзитета у Прованси. Од тада се бави превођењем са сиријског и до сада је објавио неколико превода

са уводима и коментарима дела Светог Јефрема Сиријског, Јакова Серушког, Нарсаја, затим, Житије Светог Максима Исповедника и Авељево житије, непознатих аутора. Објавио је неколико научних радова и један превод са француског језика. Радио као вероучитељ у ЈУ Трећој основној школи у Брчком, а од маја 2018. као асистент на Православном богословском факултету Универзитета у Источном Сарајеву. Користи се литературом на француском, енглеском и руском, а почео је изучавање арапског и немачког.

Наставно-научно веће Православног богословског факултета Универзитета у Београду, на седници одржаној 29. 12. 2015. године, а на основу извештаја Комисије за оцену дисертабилности предложене теме докторске дисертације Бошка Ерића [тема предложена 8. 10. 2015. године (бр. 5/420), а извештај достављен 15. 12. 2015. године (бр. 5/691)], је прихватило тему докторске дисертације под називом "СХВАТАЊЕ СПАСЕЊА КОД СИРИЈАКОФОНИХ АУТОРА IV ВЕКА ПРЕМА ДЕЛИМА ЈАКОВА АФРААТА, СВЕТОГ ЈЕФРЕМА СИРИЈСКОГ И КЊИЗИ СТЕПЕНА" [бр.01/4-1131/5.] и проследило Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на одобрење. Веће научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду је одобрило тему дисертације 15. 3. 2016. [бр. 61206-719/2-16].

Дана 30.5.2020. кандидат је Већу Докторских студија Православног богословског факултета Универзитета у Београду поднео молбу за промену ментора редовног професора др Максима Васиљевића. На седници одржаној 3. јуна 2020. Веће Докторских студија Православног богословског факултета Универзитета у Београду је молбу прихватило и за новог ментора одредило др Здравка Јовановића, ванредног професора Православног богословског факултета Универзитета у Београду. Ову одлуку је прихватило Наставно-научно веће Православног богословског факултета Универзитета у Београду на седници одржаној 22. 6. 2020.

Наставно-научно веће Православног богословског факултета Универзитета у Београду је 16. 7. 2020. године, формирало комисију за преглед и оцену дисертације кандидата Бошка Ерића и изабрало комисију у саставу: др Александар Ђаковац, ванредни професор, др Раде Кисић, ванредни професор, др Илл Аккад, доцент.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања дисертације су списи хришћанских аутора IV века који су писали на сиријском језику, а чија дела су сачувана до данас. Реч је о Светом Јефрему Сиријском, Јакову Афраату и Књизи степена непознатог аутора. Кандидат је поставио циљ

да покаже како су наведени аутори богословствовали унутар свог времена и историјских околности у којима су живели и стварали. Он наводи више разлога за одабир ове теме. Један од њих је стална потреба Цркве да ишчитава списе свога предања, да их изучава и тражи смернице за проналазак одговора на савремене изазове. На ову потребу су указали многи православни богослови, а посебно о. Георгије Флоровски, позивајући православне хришћане да се врате Оцима и учитељима Цркве. Затим, реч је о ауторима који су ретко изучавани на простору који својом канонском и просветном јурисдикцијом покрива Српска Православна Црква, о којима се недовољно зна, па кандидат жели да овом дисертацијом допринесе њиховом бољем разумевању, али и да покаже да ли се може нешто од онога што проналазимо у њиховим списима искористити за мисију Цркве у савременом свету. Релевантност истраживања се огледа управо у томе што кандидат у раду приближава историјске околности у којима аутори живе и раде, што доводи до бољег разумевања историје Цркве, али и њихових списа, затим, што указује на могуће савремене примене увида из дела поменутих аутора.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Кандидат је у истраживању поставио више хипотеза, од којих наводимо оне најзначајније:

- Хипотеза да сиропони аутори, Свети Јефрем Сиријски, Јаков Афрат и непознати аутор Књиге степена, по дубини богословских увида нису инфериорни у односу на раније и касније јелинске хришћанске писце, те да се њихова дела, како на богословском тако и на естетском плану, могу поредити са највишим донетима јелинске хришћанске литературе. Кандидат истиче да је велико поштовање које у Цркви умају јелински Оци свакако оправдано, али настоји да покаже да сиропони аутори о којима је реч, заслужују већу пажњу од оне која им је до сада посвећивана.

- Хипотеза да списи св. Јефрема показују да он у њима објашњава све значајне теме које су битне за спасење човека - тријадологију, космологију, антропологију, христологију, еклисиологију и сотириологију. Доказујући ову хипотезу, аутор оспорава увод о. Георгија Флоровског, који св. Јефрему одриче значајнији богословски допринос.

- Хипотеза да дела Јакова Афрата представљају нарочити начин богословствовања, које се огледа у коришћењу тестимонија у подучавању саговорника. Аутор такође износи хипотезу да Афратово дело садржи и одређена хетеродоксна учења, пре свега "нагеломорфну пневматологију", која је плод личног промишљања.

- Хипотеза да Књига степена, дело непознатог аутора, садржи христологију и пневматологију које одступају од учења Цркве.

Поред наведених хипотеза, кандидат пружа и врло значајну анализу дела којима се бави, што такође представља значајан аспект научног доприноса ове дисертације.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Кандидат почиње дисертацију уводом у коме излаже потребу изучавања списа Отаца и учитеља Цркве, као и кратак преглед тренутног стања у нашој Цркви по питању превођења тих списа, њихове доступности, али и праћења истраживања савремених светских научника код нас који се баве овим питањем у смислу проналазака нових рукописа, потом, открића која помажу разумевању историјског контекста у ком та дела настају. У овом делу дисертације се посебно указује на то да ово последње представља највећи недостатак, тј. да је у пракси често било присутно ослањање на дела која су написана пре неколико деценија. Један од тих списа су *Источни оци IV века* оца Георгија Флоровског, спис који је настао тридесетих година XX века, у времену када се о сиријакофоним писцима у свету није много знало.

Кандидат у наставку укратко објашњава околности у којима живи и ради о. Г. Флоровски, указује на изазове са којима се суочавао, а који су битни за ову тему, и објашњава због чега је пренаглашавао јелинске писце, а умањивао значај других традиција Цркве. У највећем делу рада (то јест, где је год то могуће) пореди оно што је записано у *Источним оцима IV века* са оним што се данас зна, ослањајући се у највећој мери на новопронађене и објављене изворе. Након овог уводног дела, рад је подељен у три целине и свака је посвећена једном од сиријских писаца које кандидат обрађује.

Први део је посвећен Светом Јефрему Сиријском, најпознатијем међу сиријским писцима IV века. На почетку је поредио оно што је записано у *Источним оцима IV века*, као и у јелинским изворима на које се они ослањају, са оним што се данас зна захваљујући истраживањима сиријакоствујућих патролога широм света и указао је на нетачности онога што је записано у *Источним оцима IV века*. Кандидат је показао да Свети Јефрем није био монах, анахорета, већ *ихидаја, заветник*, који је живео у граду Низибидији (Римско царство) готово цео свој живот, изузев последњих десет година када се сели у Едесу у којој је и уснуо 373. године. Реч је о катихети и ђакону који је служио у градској цркви, као и да је готово сигурно да је бар у некој мери познавао грчки језик, с обзиром на то да је познавао њему савремену јелинску философију, што се противи честом наглашавању да он није био под утицајем јелинске културе.

У дисертацији је посебна пажња усмерена на Јефремов поглед на свет у коме он свуда тражи и види симболе, али симболе који су за њега нешто од овога света и времена што је благодаћу Божјом у вези са оностраним, или са нечим или неким (или Неким) из другог времена и простора, или што је надвремено. Кандидат даље објашњава да су, према Јефрему, симболи начини преко којих Бог комуницира са људима јер им тако не негира слободу, него од човека зависи да ли жели са спозна оно што му Бог открива и да дође до спасења или не. Због пада није довољна само човечија одлука него и подвиг и молитва Богу да Он помогне. Последица оваквог разумевања света се види у Јефремовим списима (поготово у *мемрама* и *мадрашама* по којима је најпознатији), а у којима су дефиниције изразито ретке (иако се бори против јереси које потресају Цркву) и читаоцу, или слушаоцу, дају се само границе које не сме да пређе на личном путу Богопознања. Како би помогао својим адресатима он се користи великим бројем слика којима им приближава истине вере. Осим овога, симболи за Јефрема имају сотириолошки карактер, чак и када их човек не разуме. Кандидат посебну пажњу исмерава на чињеницу да сам Јефрем креира симболе. Он своја дела изводи на сабрањима, богослужењима, и све оне слике из *мадраша* и *мемри* оживљава, што слушаоцима олакшава разумевање текстова, лакше памћење кроз

проживљавање, али пошто је реч о символу, слушаоци су у исто време и учесници спасоносних догађаја.

Кандидат, пошто је указао на кључ за разумевање Јефремових списа, систематски излаже његово богословље. На првом месту указује на његову тријадологију, у којој се види да он у њој види основу за целу творевину. С обзиром на то да се Јефрем суочава са аријанизмом, акценат у његовим делима је на томе да је Христос заиста Син Божји који је савечан и једносуштан Оцу. Након овога кандидат прелази на пневматологију и показује да је за Јефрема недвосмислено да Свети Дух није створење, да је једносуштан Оцу, као и да Он делује у свету. Потом, пише о стварању света и човека, са посебним освртом на чињеницу да је човек створен „по икони Божјој“, а она се огледа у ономе што Јефрем назива *шултаном*, самовласношћу која подразумева слободу, могућност словесног размишљања и учења о Богу, али и да буде господар творевине. Последица пада је смрт, поремећај односа човека и Бога, сукоб са природом, губитак „одеће славе“. Да би се решио проблем створености, да би се превазишла „провалија“ између створеног и Нествореног, а сада и палости, кандидат указује на то да Јефрем учи да је било неопходно да Син Божји постане човек. Захваљујући Његовом оваплоћењу људски род сада има Цркву, Тајне помазања, крштења и причешћа („Лек живота“), а кроз које делује Дух Свети, а све благовољењем Оца и може да иде ка спасењу. Када је реч о Царству небеском, Јефрем проповеда да је већ сада могуће имати предокус Царства кроз симболе, да Царство не постоји тренутно већ да је реч о Будућем веку, као и да није реч о простом повратку у предпадно стање, већ о нечему много узвишенијем.

У закључном делу, кандидат указује на то да је Јефремово богословље исправно, али да је реч о специфичном начину богословствовања, о такозваном „символичком богословљу“. Из Јефремовог примера могуће је увидети да је спасоносну поруку Јеванђеља могуће проповедати на другачији начин, онако како ће већини бити разумљивија и приступачнија, а што је потребно и данас. Пажњу усмерава и на погрешне хипотезе о. Г. Флоровског у вези са Јефремом и указује на то да су те грешке последица време и околности у којима он живи и ради, као и да оне нису проблем по себи, него само осликавају време у коме настају. Проблем се огледа у томе ако се и данас оне прихватају некритички и ако се не прате резултати савремених патролошких истраживања у целом свету.

Други део посвећен је Јакову Афраату, Персијском Мудрацу. Кандидат овде такође наводи оно што проналази у *Источним оцима IV века*, а затим указује на нова сазнања. Уочава то да њих готово и да нема, да оно што је записао о. Г. Флоровски је исто оно што се и данас зна с том разликом да су неке ствари сада под сумњом. Из Мудрачевих *23 тахвјата, приказа*, сазнаје да он живи и ради у првој половини IV века на простору Персије и да је највећи спољни изазов Цркве прогон хришћана, као и несугласице са Јудејима.

Кандидат указује на то да и код овог писца постоје одељци који су писани у поетској форми, али да је њихов главни циљ дидактички, а не симболички. Осим овога, аутор се користи и testimонијама.

Анализирајући Афраатово богословље кандидат представља његову тријадологију показујући да о њој сам писац не говори много и да се то своди на славословља и крштењску формулу. Затим, да је Бог творац свега, као и да је човек створен у уму Божјем пре свега другог, а потом је рођен из ума у свету. Последица пада је смрт. Да би решио овај проблем, али и да би, на првом месту, људима омогућио да приступе Богу кроз Њега, Син Божји постаје човек. На овај начин он је људе ослободио Закона и позвао их ка спасењу.

Даље у раду пажња се усмерава на специфичну христологију и пневматологију у појединим деловима *приказа*, док је у другим *приказима* она православна – и Син и Дух Свети имају Божанску природу. Међутим, писац у *Приказу XVII* о Христу углавном говори као о посебном и узвишеном човеку. Оно што је проблематично у вези са пневматологијом јесте што је она „ангеломорфна“, то јест, Свети Дух се представља као да је реч о неком анђелском бићу.

Кандидат даље предочава да Персијски Мудрац помиње само помазање, о крштењу и причешћу говори као о Тајнама очишћења, с тим да се првим још прима Дух Свети, а другим се људи сједињују са Христом и предокушају Царство Небеско. Цркву описује као једно тело и на тај начин објашњава потребу да сви пазе једни на друге.

Након овога, прелази на учење о *иннопсихији* – по упокојењу душа је у некој врсти сна до Другог доласка када ће бити васкрсење мртвих и када ће почети Царство Божје које сада не постоји, а које је заступљено у *приказима*.

Књизи степена посвећен је последњи део дисертације. О њој се мало зна и не помиње се у *Источим оцима IV века*. Кандидат наводи општеприхваћену претпоставку да је настала у IV веку, или најкасније почетком V века, на простору данашњег северо-западнoг Ирака.

Анализом овог списка кандидат је показао да аутор *Књиге степена* верује у Бога Свету Тројицу која има једну суштину. Да је тај Бог све створио, а када је створио слободног човека дао му је закон, заповест као помоћ да остане на правом путу. На наговор Злога човек је пао и наставио је да пада што је за последицу имало да је добијао све више закона као помоћ. Последица пада је укореењивање *Греха* у срцу – нагона ка грешењу, а познао је и зло и смрт. Човеков првобитни циљ је био да постане *савршен*, али пад му је то онемогућио. Они који су поштовали заповести су се спашавали, али су остајали на нивоу *праведних*. Неколицина (као што су пророци) су покушавали да дођу до *савршенства* и у томе нису могли да успеју све до доласка Сина Божјег. Чак и када би следили заповести *савршенства* Бог би их обарао шаљући их на задатке који нису у складу са тим заповестима (као што је убиство). Кандидат представља веру аутора овог списка а она је да је човеку због пада било онемогућено да прими Духа Утешитеља и зато човек није могао да зна вољу Божју. Као последицу тога долази Син Божји који је Своју вољу објавио на свима приступачан начин, постао је човек и радио је и говорио као човек. Од тога тренутка људи могу да познају Његову вољу, да надиђу *мале заповести праведности* и да следе *велике заповести савршенства*, да приме Духа Светога и да дођу до *савршенства*. Улога Христа и Светога Духа се у највећој мери свде на подучавање људи, иако има и речи о другим стварима као што је то да је Христос уништио *Грех* и измирио Бога и људе.

Овоземаљска Црква и тајне у њој су тип и облиције небеске Цркве и кроз њу се учествује у небеској. Без овоземаљске Цркве и Цркве срца нема спасења и уласка у Царство небеско. Што се тиче Царства, оно већ сада постоји и у њему су пророци, апостоли и неки од *савршених*. *Праведни* се такође спасавају, али ће у Царству бити нешто ниже, према њиховим делима.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

На српском говорном подручју дела сиријакофоних хришћанских аутора су сразмерно мало изучавана и превођена. И постојећи преводи су најчешће вршени са савремених језика а не са изворног, што је утицало на њихов квалитет и поузданост. Дисертација Бошка Ерића делом попуњава ову празнину, нудећи анализу богословске

мисли значајних сиреофониx аутора, као и преводе важијиx одломака из њихових дела. У овој дисертацији се систематски износи и анализира учење о спасењу Светом Јефрема Сиријског, Јакова Афраата и Књиге степена непознатог аутора, што представља посебан научни допринос српском односно православном богословљу. На овај начин дисертација значајно доприноси дубљем и бољем разумевању дела поменутиx аутора, а тиме и читаве сиреофоне хришћанске традиције. Допринос ове дисертације се огледа и у томе што резултати истраживања помесних цркава које нису у потпуности ослоњене на јелинску традицију и културу, може да помогне у новом разјашњавању истина вера у оквирима савремене културе, која иако јесте јелинска, ипак се значајно хронолошки разликује од она која је била доминантна пре више векова.

6. Закључак

Докторска дисертација кандидата Бошка Ерића под насловом „СХВАТАЊЕ СПАСЕЊА КОД СИРИЈАКОФОНИХ АУТОРА IV ВЕКА ПРЕМА ДЕЛИМА ЈАКОВА АФРААТА, СВЕТОГ ЈЕФРЕМА СИРИЈСКОГ И КЊИЗИ СТЕПЕНА“ је урађена у складу са одобреном пријавом дисертације. Дисертација представља оригинално и самостално научно дело. Комисија констатује да овај рад испуњава научне нормативе докторске дисертације и предлаже Наставно-научном већу Православног богословског факултета Универзитета у Београду да се, прихватајући извештај и позитивну оцену ове Комисије, обрати Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду ради одобрења јавне одбране ове докторске дисертације.

Чланови Комисије за преглед и оцену докторске дисертације:

1. _____
др Александар Ђаковац, ванредни професор
(Православни богословски факултет,
Универзитет у Београду)

2. _____
др Раде Кисић, ванредни професор
(Православни богословски факултет,
Универзитет у Београду)

3. _____
др Ил Аккад, доцент
(Филозофски факултет,
Универзитет у Београду)